

DDR:

Forskning over arbejderklassens kultur og levevis i den Tyske demokratiske Republik.

Af Wolfgang Jacobeit

Med nedkæmpelsen af Hitler-fascismen indledtes der i den del af Tyskland, hvor arbejderklassen havde overtaget ansvaret for opbygningen af et demokratisk og socialistisk samfund, en omvurderings- og nytækningsproces i videnskab. I denne proces drejede det sig ikke bare om et opgør med de indtil da gyldige borgerlige og senkapitalistiske læresætninger og teorier: processen rejste også nye problemstillinger og førte til et nyt teoretisk-ideologisk grundlag for begrebsdannelsen. Dette gjaldt i særdeleshed for samfundsvidenskabernes omfattende område og herindenfor også for de historiske discipliner.

Det var et tidens krav, at historievidenskaben i DDR lige fra begyndelsen vendte sin opmærksomhed mod et forskningsområde, som indtil da havde været ladt fuldstændig ude af betragtning, nemlig den tyske arbejderklasses og dens revolutionære bevægelses historie.

Det forskningsarbejde, der siden da er blevet ydet på dette område og som fortsat ydes, er enormt. Det omfatter et velorganiseret videnskabeligt potentiel med et stort tal af ulønnede medarbejdere, der i lokale og regionale rammer giver vigtige forudsætninger for det omfattende forskningsarbejde, og som er sluttet sammen i »Arbejdsfællesskaber for den lokale arbejderbevægelses historie«. Det allerede fuldførte arbejde har fyldt hele biblioteker med videnskabelig og populærvidenskabelig litteratur. Der er blevet udarbejdet omfangsrige bibliografier og kildepublikationer, illustrerede fremstillinger af enkelte afsnit og vigtige begivenheder fra den tyske arbejderbevægelses historie, der er blevet skabt udstillinger og specialmuseer, der er blevet udgivet monografier om tyske arbejderførere, og der er især blevet udgivet en lang række af værker om arbejderklassens kamp mod reaktion, imperialismen og fascismen. Hvis vi her skulle nævne et uddrag af disse værker, ville det kun give et falsk billede af intensiteten i den hidtidige forskning på dette område.¹

Den indsats, som historievidenskaben i DDR har ydet på dette område, og som i mellemtiden har ført til udviklingen af en særlig gren inden for historiografien i vort land, har ikke været uden virkning på andre fagområder, som det ville sprænge rammerne for en kort fremstilling at nævne her allesammen. Men særlig opmærksomhed fortjener de forskningsgrupper, der i dag arbejder under »Akademiet for kunstarterne i DDR«. Disse grupper beskæftiger sig med arbejderkulturens historie, værk, udstrålingskraft og generelle store betydning i almindelighed samt med arbejderkulturbevægelsen og dennes enkelte dele i særdeleshed: Blandt disse har Arbejdersangarkivet under ledelse af

Inge Lammel fået verdensry. Arkivet er grundlagt af Wolfgang Steinitz, Ernst H. Mayer og Bruno Kaiser. Dets hovedopgave var i første omgang at indsamle den stadig eksisterende proletariske sangskat og dokumentere den proletariske musiktradition inden for den tyske arbejderbevægelse, samt at registrere og undersøge arbejdersangen, dens historie i bredeste forstand såvel som den organiserede arbejdersang- og musikpraksis som en uadskillelig bestanddel af arbejderklassens kulturelle arv. Endelig undersøgte arkivet tilegnelsen af denne arv i vor tid.

Arkivet råder i dag over mere end 5.000 tyske arbejdersange med ca. 50.000 trykker dokumentarisk materiale. Der findes 35.000 trykte sangdokumenter, over 1.000 originale eller samtidige gramfonoplader, men frem for alt talrige håndskrevne sangbøger. De mest værdifulde af disse stammer fra antifascistiske modstandskæmpere og fanger fra nazitidens koncentrationslejre. Dette materiale fra Arbejdersangarkivet under Akademiet for kunstarterne er blevet og vil fortsat blive bearbejdet og offentliggjort i egnet form til de mangesidige behov i videnskab, kunst og offentlige arrangementer som et internationalt anvendeligt repertoire. Som et udtryk for arkivets samfundsmæssige betydning har det fornylig fået tilknyttet et socialistisk sangcentrum for nutidens arbejdersangskat.²

Denne udførlige beretning om Arbejdersangarkivet kan være repræsentativ for omsorgen for andre områder af arbejderkulturen, hhv. arbejderkulturbevægelsen, som har en vigtig plads i tilegnelsen af den kulturelle arv. Lad her blot være nævnt undersøgelserne af arbejdertheatret³, af bevægelsen af arbejder tegnere⁴, af arbejderfotografiet⁵ o.a., samt af de repræsentative kunstudstillinger i DDR i de seneste år.⁶

Lige så omhyggeligt udforsker og plejer Akademiet for kunstarterne og andre institutioner arven fra arbejderforfatterne, af hvilke vi her kun nævner Willi Bredel, Hans Marchwitza og Erich Weinert som repræsentanter for de mange. I denne sammenhæng må man heller ikke glemme andre forfattere og kunstnere, der var snævert knyttet til arbejderklassen, som Bertolt Brecht, Johannes R. Becher, Heinrich Mann, Hanns Eisler m.fl. Akademiet for kunstarterne i vort land beskæftiger sig i samme grad med deres arbejde og udforskningen heraf.

I samarbejde med fagforeningerne (FDGB) og andre organisationer er bevægelsen af »skrivende arbejdere« opstået i DDR. Deres arbejder beskæftiger sig primært med selvbiografier og fremstillinger af den socialistiske opbyggelsesvirkelighed. Deres nutidige værker fortsætter traditionen for arbejderbiografier og arbejderforfattere, der går tilbage til midten af det 19. århundrede.⁷ Nok havde Wolfgang Steinitz allerede fra begyndelsen af 1950'erne beskæftiget sig intensivt med arbejdersangen, og han havde gjort kultur og levevis hos de arbejdende klasser og lag i det tyske folk i det konkrete, samfundsmæssigt determinerende historiske forløb til genstand for en marxistisk etnografi.⁹ Men først fra midten af 1960'erne er den etnografiske forskning i DDR begyndt at beskæftige sig mere indgående med proletariatet, med arbejderklas-

sen: I første omgang afholdtes der på Humboldt-universitetet i Berlin (afdeling Historie, fagområde Etnografi) undervisning i proletariats kultur og levevis. Resultatet blev en række universitetsspecialer, af hvilke en del kunne offentliggøres.¹⁰ Samtidig indledtes etnografiske undersøgelser i landskabet Börde omkring Magdeburg, et af de landbrugsområder i Tyskland som først og grundigst blev påvirket af kapitalistiske produktionsforhold. Disse undersøgelser førte bl.a. til en grundlæggende afhandling om landarbejderklassens opståen.¹¹ Denne afhandling blev udarbejdet næsten samtidig med en ligeledes banebrydende fremstilling af tilblivelsen af Leipzigs industriproletariat.¹² Derefter indtog den tyske arbejderklassens kultur og levevis en fast plads i det fælles værk, som alle etnografer i DDR udgav i 1972 med titlen »Zur Geschichte der Kultur und Lebensweise der Werktätigen Klassen und Schichten des deutschen Volkes vom 11. Jahrhundert bis 1945. Ein Abriss.«¹³ Bortset fra yderligere et større etnografisk forskningsprojekt, som i første række skal beskæftige sig med manufakturproletariatet i første halvdel af det 19. århundrede,¹⁴ så er omfanget af udpræget etnografiske undersøgelser af fabriks- og storbyproletariatet i den nærmeste fremtid begrænset til specialer og afhandlinger af regional og lokal karakter.

Derimod koncentrerer repræsentanter for kulturteorien (afdeling Æstetik-/Kunstvidenskab ved Humboldt-universitetet i Berlin) under ledelse af Dietrich Mühlberg sig i højere grad om vort emne: Udover et antal artikler om teoretiske principspørgsmål¹⁵ er der blevet præsenteret en lang række specialer og afhandlinger om arbejderklassens kultur og levevis fra 1860'erne til 1. verdenskrig. Disse arbejder beskæftiger sig grundigt og detaljeret med spørgsmål angående fabriksarbejdet, familiens reproduktion, proletariats organiserede og uorganiserede fritid, boligforholdene, børneopdragelse, den proletariske kvindes stilling, de kulturelle behov og opfyldelsen af dem m.m.¹⁶ Resultatet af disse målrettede studier, der ofte bevægede sig ind på hidtil helt udforsket område, var det første grundlag for en permanent udstilling med titlen »Storbyproletariatet. Om en classes levevis« i Berlins etnografiske Museum. Derudover kan man imidlertid også for fremtiden forvente større publikationer på basis af det hidtidige forarbejde. Ligeledes afholdes der igen og igen videnskabelige konferencer, hvor der bliver gjort status over de enkelte forskningsresultater og hvor nye problemstillinger bliver diskuteret.¹⁷

Vi vil afslutte vor korte rapport med at henvise til den vel største præstation, som er blevet ydet i DDR inden for det omfattende område, som udgøres af historien over arbejderklassens kultur og levevis: Det var Jürgen Kuczynski, der med publiceringen af 38 (!) bind om »Geschichte der Lage der Arbeiter unter dem Kapitalismus« stillede et materiale til rådighed for den internationale forskning, der savner sidestykke. Dette værk og andre dertil hørende arbejder af ham er for velkendte til, at vi her behøver at gå nærmere ind på dem. Vi anser det imidlertid for at være på sin plads at gøre opmærksom på en ny serie på fem bind, der er i gang med at blive udgivet, nemlig »Geschichte des Alltags des deutschen Volkes« (1600-1945). Heraf beskæftiger tre bind sig

primært med arbejdernes hverdag på en helt ny, fascinerende logisk og didaktisk meget anskuelig måde. Det, som Jürgen Kuczynski formidler i disse bøger, hvor han øser af sin righoldige viden og erfaring, giver anledning til at danne et nyt historiebillede, til at skabe en aktiverende historieforståelse, som helt konsekvent rykker det konkrete, arbejdende menneske i dets periodespecifikke historicitet i centrum for betragtningen. Dette værk af Jürgen Kuczynski giver helt nye impulser og ny inspiration til den videre udforskning af netop arbejderklassens, proletariats, kultur og levevis, impulser der også vil være frugtbare for detailundersøgelser.

Noter:

1. Her skal blot henvises til »Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung in 8 Bänden«, Berlin 1966 ff.
2. Af de mange publikationer fra Arbejdersangarkivet skal her blot nævnes Inge Lammel: *Das Arbeiterlied*. Leipzig 1970.
3. Ludvig Hoffmann/Daniel Hoffmann-Ostwald: *Deutsches Arbeitertheater 1918-1933*. 2. udg., 2 bd. Berlin 1972.
4. Ullrich Kuhrt: *Die Arbeiter-Zeicher-Bewegung. Beispiel und Demonstration der kulturschöpferischen Kraft der revolutionären Arbeiterklasse in der Zeit der Weltwirtschaftskrise. I: Kultur und Lebensweise des Proletariats*. Berlin 1973, s. 258-275.
5. Erich Rinka: *Fotografie im Klassenkampf*. Leipzig 1981.
6. *Weggefährten- Zeitgenossen. Bildende Kunst aus drei Jahrzehnten*. Berlin 1979; *Kunst im Aufbruch, Dresden 1918-1933*. Dresden 1981 m.fl.
7. Ursula Münchow: *Frühe deutsche Arbeiterbiographien*. Berlin 1973.
8. Wolfgang Steinitz: *Deutsche Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten*. 2 bd. Berlin 1955 og 1962.
9. Wolfgang Steinitz: *Die volkskundliche Arbeit in der Deutschen Demokratischen Republik (= Studienmaterial für die Bildungs- und Erziehungsarbeit der Volkskunstgruppen. Sonderreihe zur Volkskunsthochschule, Heft 1, 2. udg. Leipzig 1955.*
10. *Kultur und Lebensweise des Proletariats. Kulturhistorisch-volkskundliche Studien und Materialien*. Udg. af Wolfgang Jacobeit og Ute Mohrmann. 2. udg. Berlin 1973.
11. Hainer Plaul: *Landarbeiterleben im 19. Jahrhundert. Eine volkskundliche Untersuchung über Veränderungen in der Lebensweise der einheimischen Landarbeiterschaft in den Dörfern der Magdeburger Börde unter den Bedingungen der Herausbildung und Konsolidierung des Kapitalismus in der Landwirtschaft. Tendenzen und Triebkräfte*. Berlin 1979.
12. Hartmut Zwahr: *Zur Konstituierung des Proletariats als Klasse. Strukturuntersuchung über das Leipziger Proletariat während der industriellen Revolution*. Berlin 1978.
13. *Udges som »Wissenschaftliche Mitteilungen der deutschen Historiker-Gesellschaft« 1-III*. Berlin 1978
14. *Zwischen Zunft und Fabrik*. Udg. af Rudolf Weinhold. Berlin 1981
15. Isolde Dietrich/Dietrich Mühlberg: *Zu aktuellen Fragen der kulturgeschichte der Arbeiterklasse. I. Weimarer Beiträge. Zeitschrift für Literaturwissenschaft, Ästhetik und Kulturtheorie XXV/1979, Heft 8, s. 47-78; Anneliese Neef: Das Verhältnis der sozialdemokratischen Arbeiterbewegung zur »Frauenfrage«*. I: op. cit., s. 79-103. Se endv. yderligere bidrag i samme hefte
16. Se *»Mitteilungen aus der kulturwissenschaftlichen Forschung.«* Udg. af lærestolen ved Humboldt-universitetet i Berlin. Hefte 1 ff. Berlin 1978 ff
17. Ibid. og Weimarer Beiträge (jfr. note 15)

Oversat af Andreas Nissen